

6. Славина Л.И. О некоторых проблемах и методах изучения психологии личности школьника / Лия Соломоновна Славина // Вопросы психологии личности школьника; [под ред. Л.И. Божович и Л.В. Благоннадежной]. – М., 1981. – С. 88–102.

7. Собеева А.Г. Формирование самосознания и самооценки у подростков / А.Г. Собеева // Докл. на совещании по вопросам психологии личности. – М., 1988. – С. 56–59.

8. Чеснокова И.И. Проблема самосознания в психологии / Ирина Ивановна Чеснокова. – Москва : Наука, 1977. – 144 с. – (Академия наук СССР. Институт психологии).

9. Чудновский В.Э. Нравственная устойчивость личности: Психологическое исследование / В.Э. Чудновский. – М. : Педагогика, 1984. – 208 с.

УДК 159.9

*Віра ДУБ,
м. Дрогобич*

ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті аналізується значення ціннісно-сміслової сфери у контексті професійної підготовки студентської молоді. Визначається психологічний аспект розгляду цінностей, ціннісних орієнтацій та смислів. Представлено результати емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій та життєвих сфер майбутніх педагогів.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, смисли, ціннісно-сміслова сфера, майбутні педагоги.

Dub V. Valued-semantic descriptions future teachers. *In the article the value of valued-semantic sphere is analysed in the context of professional preparation of student young people. The psychological aspect of consideration of values, valued orientations and senses is determined. The results of empiric research of the valued orientations and vital spheres of future teachers are presented.*

Key words: values, valued orientations, senses, valued-semantic sphere, future teachers.

Постановка проблеми. У сучасних умовах в українському суспільстві відбуваються глибокі зміни. Перед сучасною системою освіти ставляться доволі складні завдання, у тому числі, у процесі навчання, виховання й розвитку студентів вищого навчального закладу сприяти формуванню у них професійно спрямованих ціннісних орієнтацій, жит-

тевих смислів та установок. Адже загальновідомо, що фах педагога – один із тих, які упродовж останніх десятиріч помітно впали у рейтингу привабливості суспільно-значущих професій. Отже, і професійна освіта майбутніх педагогів повинна адекватно реагувати на це.

До того ж, психологічні особливості педагогічної діяльності створюють важливі вимоги до особистісних рис, поза належним рівнем розвитку яких не може бути й мови про успішну професійну діяльність.

Склалася ситуація, коли проходить процес руйнації одних ідеалів та цінностей, а побудова інших відбувається повільно. Зростає злочинність, знижується рівень добробуту, громадської активності, йде втрата моральних критеріїв поведінки особистості. Це значною мірою впливає на систему освіти, яка відповідає за підготовку випускників шкіл та ВНЗ до успішної адаптації в нових умовах життя, навчання та професійної діяльності. Саме тому, становлення ціннісних орієнтацій та життєвих виборів особистості студента є однією із пріоритетних проблем у сучасних наукових пошуках, особливо в умовах таких кардинальних змін.

Сьогодні, як ніколи, необхідно наповнити сучасний освітній процес аксіологічним змістом, що закладено в ідеї гуманності, яка розкриває його сутність і значення у різних видах діяльності. Саме цінності відділяють зовнішні прояви духовності від внутрішніх, розкриваючи її у процесі вільної творчої діяльності, спрямовуючи її до осмисленої потреби гармонії та удосконалення.

Аналіз досліджень. Проблема становлення й розвитку ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів є однією з актуальних у психологічній науці, про що свідчать наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників. Проблему ціннісних якостей особистості, її життєвих смислів та їх розвиток у процесі навчання розглядають К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, І. Бех, М. Боришевський, М. Вебер, Т. Вілюжаніна, Ж. Вірна, Д. Леонтєв, С. Максименко, М. Рокич, В. Роменець, Т. Титаренко, В. Франкл, З. Карпенко, Г. Радчук та ін. [2; 6; 7; 8]. Особливе значення система ціннісних орієнтацій займає в діяльності професій типу «людина–людина», здобуваючи в цьому випадку характер центрального елемента в структурі їхнього професійного образу світу. Такі види професійної діяльності є областями існування й розвитку загальнолюдських цінностей. Саме тут реалізуються цінності альтруїзму і творчості, що додають смислу даній діяльності. У цьому контексті розглядається роль ціннісних орієнтацій у професійній діяльності психолога (Щ. Серов), педагога (О. Краснорядцева), соціального працівника (Т. Шевеленкова, Н. Шмельова).

У процесі формування професіоналізму суттєву роль відіграє ціннісно-сислова сфера особистості. Тому, важливо, «щоб із ранніх етапів

професійного становлення студенти почали осмислення свого ціннісного простору, побачили його зв'язок із цілями й завданнями обраної професії, а також були залученими у спеціально організовану роботу з розвитку своїх смислових орієнтирів» [11, 32].

З огляду на це стає доречним вивчення ціннісно-смислової сфери майбутніх педагогів, які навчаються у педагогічному університеті, що і визначає мету нашої публікації.

Виклад основного матеріалу. У процесі професійного навчання формуються певні структурно-змістовні особливості ціннісно-смислової сфери студентів, яка включає два основні компоненти – ціннісні орієнтації і систему особистісних смислів. Тому є необхідність розглянути їх детальніше.

Ціннісно-смислова сфера особистості, до якої належать потреби, мотиви, інтереси, самосвідомість, спрямованість, ідеї, ідеали та цінності, відіграє вирішальну роль у особистісному та професійному становленні майбутнього педагога. На формування цієї сфери впливають різноманітні зовнішні та внутрішні фактори. Так, до зовнішніх чинників належать: система освіти, соціально-економічні та політичні відносини, засоби масової інформації, місце проживання, рівень духовної культури, сім'я. Водночас кожна людина специфічним чином трансформує та реалізує ці чинники, робить їх унікальними, висуває свої вимоги, зрештою, створює власну систему цінностей. Крім того, існують і внутрішні (суб'єктивні) фактори, які також впливають на процес формування ціннісних орієнтацій особистості. До таких факторів належать особистісно-духовна зрілість, здатність до засвоєння цінностей, ступінь розвитку моральної свідомості та гармонійність системи ціннісних орієнтацій. Взаємодія зовнішніх та внутрішніх чинників зумовлює утворення індивідуалізованих особистісних смислів майбутнього педагога та визначає його життєві плани (професійно-освітні, суспільно-політичні, романтико-пізнавальні, особистісно-сімейні, матеріально-побутові).

Ціннісні орієнтації особистості майбутнього вчителя – це такі соціальні цінності, які виступають для педагога в якості стратегічних цілей його діяльності, посідають визначальний щабель у мотиваційно-регулятивній системі поведінки та професійної діяльності і впливають на зміст і спрямованість його потреб, мотивів і інтересів.

Сучасні дослідники, незважаючи на багатогранність понять «цінності» та «ціннісні орієнтації», роблять спроби логічного обґрунтування їх змістової сутності та динаміки розвитку. Зокрема, З. Карпенко зауважує, що «цінність є неодмінним корелятом психічного, що дозволяє вести мову про аксіопсихіку – ціннісно-смислову сферу особистості як ре-

презентанта цілісного зовнішньо-внутрішнього, суб'єктно-об'єктного доцільного зв'язку явищ, що узасаднює телеологізм як провідний методологічний принцип аксіологічної психології особистості» [6, 465]. Оволодіння індивідом своєю мотиваційно-смісловою сферою означає її усвідомлення, котре виступає механізмом самовизначення особистості. Результатом такого усвідомлення є трансформація особистісних смислів у ціннісні орієнтації, що становлять найвищий рівень диспозиційної саморегуляції поведінки. Апелюючи до диспозиційної концепції В. А. Ядова, дослідниця називає ціннісні орієнтації диспозиціями високого рівня узагальнення, що виражають спрямованість особистості на ту чи іншу життєву цінність і спонукають до усвідомленого вибору цілей і засобів діяльності. Як і будь-які диспозиції соціальної поведінки, ціннісні орієнтації мають трикомпонентну структуру: емоційний, пізнавальний та поведінковий компоненти [6].

У дослідженнях Є. Клімова [7], В. Шадрікова [15] ціннісні орієнтації виступають як важливий механізм регуляції діяльності. Найбільш яскраво ця роль системи ціннісних орієнтацій виявляється стосовно професійної діяльності. На думку Є. Клімова, для кожної визначеної професійної групи характерний свій зміст діяльності, своя система цінностей [7]. При цьому, професійно важливі якості стають похідними від моральних якостей людини, від ієрархії ціннісних орієнтацій.

М. Боришевський стверджує, що «певна система цінностей втілюється, опредмечується в тих чи інших конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності, у якій і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення з явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктно значущі для самого індивіда» [2].

Роль ціннісних орієнтацій у цьому контексті полягає в тому, що вони, за словами О. Краснорядцевої, детермінують професійну поведінку, забезпечуючи зміст і спрямованість діяльності і додаючи зміст професійним діям [8].

Для більш цілісного розуміння ціннісних орієнтацій В. Гаврилюк та Н. Трикоз виділяють чотири основних типи систем цінностей: «1) смислоттєву систему, яка визначає цілі буття, людської сутності, цінності свободи, правди, краси, тобто загальнолюдські цінності; 2) вітальну систему – цінності збереження і підтримки повсякденного життя, здоров'я, безпеки, комфорту; 3) інтеракційну систему – цінності та судження, важливі у міжособистісному та груповому спілкуванні: гарні відносини, спокійна совість, влада, взаємодопомога...; 4) соціалізаційна система – цінності, що визначають процес формування особистості» [5].

Розвиненість ціннісних орієнтирів у майбутнього викладача передбачає наявність у педагогічному мисленні ціннісного ставлення до таких основних компонентів професійно-педагогічної діяльності, як: усвідомлення цілі навчально-виховної взаємодії, зацікавленість у самому процесі взаємодії та в його результатах; безумовне сприйняття особистості вихованця, прагнення допомогти в процесі його особистісного розвитку; наявність позитивної Я-концепції як сукупності уявлень про власні особистісні та професійні якості [14, 281].

Іншим компонентом ціннісно-сислової сфери особистості є система особистісних смислів. У психологічній науковій літературі поняття особистісного смислу трактується як усвідомлення людиною важливості певних об'єктів та явищ дійсності, що визначається їх роллю і місцем у житті та діяльності. Особистісний смисл є усвідомлюваною, важливою для особистості сукупністю знань про дії та вчинки людей, соціальні норми, ролі, цінності й ідеали [10, 330].

Так, згідно із твердженнями Б. Братуся, смисл виступає у свідомості людини як те, що безпосередньо відображає і несе в собі її власні життєві відносини. При цьому вчений підкреслює два важливі моменти: 1) смисл того чи іншого вчинку не породжується самим мотивом вищої за ієрархічною структурою діяльності; 2) розуміння людиною смислу того чи іншого ставлення до світу не дається просто, а потребує специфічної внутрішньої діяльності оцінки свого життя [11, 407–409].

Дещо іншим є розуміння поняття смислу Д. Леонтьєвим. Він вважає смисл як складову образів сприймання відповідних об'єктів та уявлень, що відтворює їх життєвий смисл для суб'єкта і презентує його суб'єкту засобом емоційного оцінки образів та їх трансформацій [9, 181].

Т. Вілюжаніна, розглядає смислову сферу особистості як особливим чином організовану сукупність смислових структур і зв'язків між ними, що забезпечує смислову регуляцію життєдіяльності суб'єкта [4, 12].

Перспективним, на наш погляд, є смисловий підхід до вивчення позиції особистості, за яким це поняття трактується як система усвідомлених загальних смислових утворень (О. Асмолів [1], Б. Братусь [3]), куди входять цінності, мотиви, потреби, інтереси, переконання, ставлення. Категорія особистісного смислу, вважає О. Асмолів, є індивідуалізованим відображенням дійсності, яке виражає ставлення особистості до тих об'єктів, заради яких розгортаються її діяльність і спілкування [1].

Цікавою в контексті нашого дослідження є ціннісно-сислова модель особистості вчителя, запропонована І. Ярмакеєвим [16], у якій системотвірним началом висунуто ціннісно-опосередковані професійно-сислові орієнтації особистості. Згідно із запропонованою автором

концепцією, основна увага у процесі формування особистості майбутнього вчителя повинна спрямовуватися на становлення і розвиток його смислової сфери як центру професійно-особистісної саморегуляції на основі вільного, ціннісно-орієнтованого вибору, що забезпечує дійсну професійно-особистісну самореалізацію, свободу його професійно-особистісного самопрояву [15, 92].

Отже, смисли разом з цінностями є одними з основних складових ціннісно-смислової сфери людини. Смисли виражають особистісне, суб'єктивне ставлення людини до світу. Зміст смислу пов'язаний з відображенням взаємозв'язку людини зі світом, а своєї форми він набуває в діяльності та конкретній поведінці людини.

Розуміння ціннісно-смислової сфери особистості як сукупності ціннісних орієнтацій, цінностей, смислів та інших смислоутворювальних мотивів діяльності і поведінки підводить нас до визнання особливої значущості процесу її становлення в ході професійної підготовки. З огляду на це, ми провели емпіричне вивчення життєвих цінностей майбутніх педагогів.

До емпіричного дослідження загалом було залучено 89 студентів, що навчаються на педагогічному факультеті педагогічного університету. З них 57 осіб – студенти I курсу та 32 – студенти IV курсу.

Для вивчення життєвих цінностей майбутніх педагогів ми використали авторську методику «Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ)» В. Ф. Сопова та Л. В. Карпушиної [13].

Основним діагностичним конструктом у МТЖЦ є поняття «термінальні цінності». Такі цінності у методиці включають: розвиток себе (пізнання своїх індивідуальних особливостей), духовне задоволення (переважання духовних потреб над матеріальними), креативність (реалізація творчих здібностей), активні соціальні контакти (встановлення міжособистісних зв'язків), власний престиж (суспільне визнання шляхом виконання певних соціальних вимог), матеріальне становище (матеріальне благополуччя як смисл життя), досягнення (вирішення відповідних життєвих завдань) та збереження власної індивідуальності (переважання власних думок, поглядів, переконань над загальноприйнятими). Перелік основних життєвих сфер для прояву вищезазначених цінностей, на думку авторів методики, має такий вигляд: сфера професійного життя, сфера навчання та освіти, сфера сімейного життя, сфера суспільного життя, сфера захоплень і сфера спортивної активності.

Емпіричне вивчення ціннісних орієнтацій дало можливість з'ясувати особливості суб'єктної ієрархії цінностей студентів - майбутніх педагогів 1-х та 4-х курсів (таблиця 1).

Таблиця 1.

Особливості ієрархії життєвих цінностей студентів університету

Життєві цінності	Показники 1 курсу (ранг і середнє значення)	Показники 4 курсу (ранг і середнє значення)
Розвиток себе	5 (40,2)	3 (41,81)
Духовна задоволеність	1 (41,12)	1 (42,41)
Креативність	8 (38,04)	6 (40,44)
Збереження власної індивідуальності	6 (39,26)	2 (41,97)
Досягнення	7(38,19)	8 (38,28)
Власний престиж	4(40,5)	4 (41,03)
Активні соціальні контакти	2 (40,98)	5 (40,75)
Матеріальне становище	3 (40,44)	7 (40,5)

Так, на основі застосування «Морфологічного тесту життєвих цінностей» В.Ф. Сопова і Л.В. Карпушиної, найважливішою цінністю для студентів-педагогів 1-го курсу університету є духовне задоволення, пріоритетність якого залишається незмінною і на 4-му курсі навчання. Це свідчить про прагнення отримувати моральне задоволення у всіх сферах життя, дотримуватись ідеалів у поглядах, етичних норм у поведінці й діяльності, що пов'язане, мабуть, зі змістом численних навчальних дисциплін як втіленням педагогічних ідеалів. На другому місці у досліджуваних 1-го курсу є соціальні контакти (нові друзі, знайомства, нове місце проживання, встановлення позитивних та дружніх відносин з іншими людьми). Це цілком пояснюється соціальною ситуацією адаптації відповідних респондентів до нової для них спільноти ВНЗ, академічної групи, студентських мікроколективів. Одне з перших місць посідає також матеріальне становище. Саме матеріальні аспекти стають особливо важливими у їхньому житті у зв'язку з початком нового, більш самостійного способу життя та здобуття освіти, яка для деяких з них є платною. Очевидно, матеріальне становище для студентів є певним засобом, необхідним для реалізації інших життєвих потреб та цілей. Найбільш імовірно, що актуальність і велика значущість матеріального становища для сучасної студентської молоді обумовлена соціально-економічними процесами сьогодення, які, природно, знаходять своє відображення в їх ціннісно-смысловій сфері. Далі найбільш значущими для студентів-психологів є цінності власного престижу, розвитку себе, збереження індивідуальності, досягнення та креативність. Цінність креативності ж виявилася найменш значущою, що не є особливо сприятливим для про-

фесійного становлення майбутнього педагога. Така позиція є проявом незначних їхніх прагнень до саморозвитку, пригніченість творчих нахилів, стереотипність у поведінці та діяльності.

На 4-му курсі у студентів-педагогів серед найвищих місць крім духовного задоволення посідають також цінності збереження власної індивідуальності та саморозвиток. Така цінність як матеріальне становище уже не є однією з основних. Креативність також стала більш значущою цінністю ніж для першокурсників. Очевидно, що цінності професійного розвитку набувають вищого статусу, що свідчить про те, що під час навчання відбувається інтеграція системи професійно значущих цінностей студентів, що, в свою чергу, є показником становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів.

Для глибшого розуміння аспекту становлення ціннісно-сислової майбутніх педагогів необхідно проаналізувати суб'єктну ієрархію сфер самореалізації студентів (таблиця 2).

Таблиця 2.

Особливості ієрархії життєвих сфер студентів університету

Життєві сфери	Показники 1 курсу (ранг і середнє значення)	Показники 4 курсу (ранг і середнє значення)
Сфера професійного життя	2 (55,8)	1 (60,72)
Сфера навчання та освіти	1 (57,42)	2 (58,16)
Сфера сімейного життя	3 (54)	4 (55,16)
Сфера суспільного життя	5 (51,68)	5 (52,66)
Сфера захоплень	4 (52,79)	3 (56,13)
Сфера фізичної активності	6 (47,44)	6 (44,44)

Найважливішими для студентів-педагогів є сфери професійного життя і навчання, пріоритетність яких зберігається протягом всього періоду навчання у ВНЗ. Бажання пізнавати особливості майбутньої діяльності, прагнучи підвищувати рівень своїх знань, розширювати кругозір, навчатися, розвиток професіоналізму є смыслом їхнього життя та засобом подальшого існування. А це є цілком закономірним і сприятливим для професійного становлення. Далі студенти надають перевагу сферам сімейного життя та захоплень. Сфери суспільного життя та фізичної активності виявилася для них найменш значущими.

В результаті проведеного дослідження виявлено, що в студентів – майбутніх педагогів важливою цінністю є духовність, яка не втрачає своєї значущості і на 4-му курсі навчання. Важливим є те, що у студентів 4-го курсу цінності професійного розвитку набувають вищого статусу, на від-

міну від 1-го курсу, де найважливішими для майбутніх педагогів є активні соціальні контакти та матеріальне становище. Слід звернути увагу на цінність креативності, яка, на жаль, не є однією з необхідних цінностей для даних респондентів. Результати ж дослідження життєвих сфер для студентів 1-го та 4-го курсів виявилися майже однаковими. Майбутні педагоги пріоритетними визначають сфери професійного життя та навчання, що є позитивним у їхньому професійному становленні.

Висновки. Ціннісні орієнтації є важливим соціально-психологічним утворенням, яке приймає участь в усіх сферах людської життєдіяльності. В них виражається свідоме ставлення людини до соціальної реальності, що визначає мотивацію її поведінки. Як найвищий рівень в системі цінностей вони виконують функцію раціоналізації та регуляції поведінки людини. Ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом суспільних чинників, що обумовлені системою виховання й навчання і являють собою проєкцією духовного життя суспільства.

Система цінностей відіграє провідну роль у процесі розвитку особистості, є основним підґрунтям, що забезпечує її стабільність, визначеність і передбачуваність вчинків та поведінки в цілому, а також допомагає в адаптації до певних змін у житті.

Будучи центральним особистісним утворенням, ціннісні орієнтації, пов'язані з формуванням спрямованості особистості, виражають внутрішню сторону ставлення суб'єкта до дійсності і визначають специфіку мотивації поведінки особистості та істотно впливають на всі аспекти її діяльності.

Подальші наукові пошуки передбачають визначення особистісних характеристик майбутніх педагогів як чинника розвитку ціннісно-сислової сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А.Г. Личность как предмет психологического исследования / А.Г. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 104 с.
2. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М.Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання. – К., 1997. – С. 21–25.
3. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М. : Наука, 1988. – 301 с.
4. Вілюжаніна Т.А. Динаміка ціннісно-сислової сфери особистості в процесі професійного становлення майбутніх психологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / Т.А. Вілюжаніна. – Київ, 2006. – 22 с.
5. Гаврилюк В.В. Динамика ценностных ориентаций в период социальной трансформации (поколенный подход) / В.В. Гаврилюк, Н.А. Трикоз // Социол. исслед. – 2002. – №1. – С. 96–105.

6. Карпенко З.С. Аксиологічна психологія особистості / З.С. Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2009. – 512 с.
7. Климов Е.А. Общечеловеческие ценности глазами психолога-профессио-веда / Е.А. Климов // Психол. журнал. – 1993. – Т.14. – № 4. – С. 130–136.
8. Краснорядцева О.М. Ценностная детерминация профессионального поведения педагогов / О.М. Краснорядцева // Сибирский психологический журнал. – Томск, 1998. – № 7. – С. 25–29.
9. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности: 3-е изд., доп. / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2007. – 511с.
10. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с.
11. Психология личности. Хрестоматия. – Самара : Издательский Дом «Бахрах – М», 2008. – Т. 1. – 512 с; Т. 2 – 544 с.
12. Савош Г. Особистісно орієнтоване виховання – нова освітня філософія / Г. Савош // Вища освіта України. – 2006. – №1, додаток. – С. 29–34.
13. Сопов В.Ф. Морфологический тест жизненных ценностей / В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина // Прикладная психология. – 2001. – № 4. – С. 9–30.
14. Ціннісно-смісловий універсум людини : монографія / за ред. канд. філос. наук О.О. Сердюк. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 290 с.
15. Шадриков В.Д. Введение в психологию: мотивация поведения / В.Д. Шадриков. – М. : Логос, 2003. – 210 с.
16. Ярмакеев И.Э. Моделирование личности современного учителя: ценностно-смысловой аспект / И.Э. Ярмакеев. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2004. – 424 с.

УДК 159.9:372.034

Світлана ЗАБОЛОЦЬКА,
м. Дрогобич

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНИХ ФОРМ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ УМОВАХ

У статті представлено тенденції у розвитку моральних форм поведінки дошкільників, а також запропоновано програму роботи з батьками та вихователями з розвитку моральних форм поведінки.

Ключові слова: *моральні форми поведінки, виховні позиції, освітній процес, соціалізація.*

Zabolotska S. Features of moral behaviors preschooler in experimental conditions. *Presents tendencies in the development of moral behavior preschoolers and proposed program of work with parents and teachers to develop moral behavior.*